
Eğitim Fakültesi Dergisi

<http://kutuphane.uludag.edu.tr/Univder/uufader.htm>

İlkokul İkinci Devrede Türkçe Ders Kitaplarındaki Moral Değerlere Kısa Bir Bakış (1948-1968 Yılları Arası)

Hayrettin Parlakyıldız

*Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi
e-posta: hparlakyildiz@mynet.com*

Özet. Eğitim sistemimizin temelini oluşturan ilköğretim kademesi çeşitli problemlerin yaşandığı ve bu problemlere çözüm arandığı, bulunan çözümlerin uygulama için çeşitli biçimlerde tartışıldığı bir yerde bulunmaktadır.

Bu tartışılan problemlerden biri programlar diğeri de Türkçe ders kitaplarındaki metinlerdir. Programların hazırlanmasında ortaya konan amaçlar ile Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin moral değerler açısından önemi eğitim açısından tartışılmayacak derecede büyüktür.

İlkokul 4 ve 5. sınıflarda (1948-1949'dan, 1967-1968'e kadar) okutulan Türkçe ders kitaplarındaki "olaya dayalı" türlerden oluşan metinler moral değerler açısından incelenmeye alınmıştır. Bu metinler, çocuk edebiyatı açısından çocuklarımıza neler kazandırmış, nasıl bir değerler sistemiyle onlarda davranış oluşturmuştur? Moral değerlerin kavratılmasında, onları geleceğe hazırlamada anlatım içinde dilin, anlatım biçimleri içinde ise, edebiyatın önemli bir yeri vardır.

Türkçe derslerinde çocuklara verilecek metinlerin hedefine ulaşabilmesi, çocuklarda davranış değişikliği meydana getirebilmesi için, edebiyat ve eğitim ilişkisini hem kitap, hem metin yazarının, hem de öğretmenin iyi bilip kavraması gerekir.

Anahtar Kelimeler: 1948 İlkokul Programı, ders kitapları, Türkçe, moral değerler, olaya dayalı türler, Çocuk Edebiyatı metinleri.

Abstract. There are various problems and debated solutions in primary education, the basis of Turkish education system.

One of the problems is the programs, the other is the texts in Turkish course books. The texts in Turkish course books are as important as the objectives of programs, in term of moral values.

In this study, the texts in Turkish course books (from 1948-1949 to 1967-1968) in 4th and 5th classes of primary school, which is composed of "event driven genres", were analysed in term of moral values.

What did these texts give Turkish children for the purpose of children's literature, how did they compose behaviours for them? Language has an important role in expression while literature has a crucial role in expression forms in giving moral values and preparing them to the future.

In order to achive aim in selecting texts in Turkish lessons, in order to make attitude changes in children, both text and books writers and teachers should know and apprehend the relationship between literature and education.

Key Words: 1948 Primary School Program, course books, Turkish, moral values, event driven genres, children's literature texts.

GİRİŞ

Eğitim sistemimizin temelini oluşturan ilköğretim kademesi çeşitli problemlerin yaşandığı ve bu problemlere çözüm arandığı bulunan çözümlerin uygulama için çeşitli biçimlerde tartışıldığı bir yerde bulunmaktadır.

Bu tartışılan problemlerden biri programlar ve Türkçe ders kitaplarındaki metinlerdir. Programların hazırlanmasında ortaya konan amaçlar ile Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin moral değerler açısından önemi eğitim açısından tartışılmayacak derecede büyüktür.

Günümüzde insanlara verilen değer, her geçen gün teknolojik ve ekonomik gelişmelerle birlikte azalmış ve zaman içinde toplumun temelini oluşturan bazı kavramlar kaybolmaya başlamıştır. Kaybolan değerlerin kişiyi ve kişiliği zedeleyici boyutları gün geçtikçe artmakta ve bizlerin sorumluluğunu ciddi anlamda tartışmaya açmaktadır.

Toplumumuz insanların ne yazık ki, paylaşımcılık zamanla kaybolmakta, bireysellik ön plâna çıkararak; kişilerde bulunması gereken millî, ahlâkî, evrensel değerler gibi kavramlar, yerine; plânsız, duyarsız, köşe dönmece, her şeyi kendi için düşünen, geleceğimizi maddî çıkarılarda arayan; dinleyerek anlama yerine anlamadan savunmayı yeğleyen bir ergen-genç kesiminin oluşması bizleri korkutuyor ve araştırmaya sevk ediyor.

Buradan hareketle biz, bu farklılıkların nedenlerini kendi alanımızda aramaya çalıştık. Türkçe derslerinde anlama ve anlatıma yönelik çalışmalarımızda araç olarak kullandığımız metinlerde hangi davranış biçimlerini çocuklarımıza kazandırdık, bunlar eğitim, öğretim programlarıyla ne derece örtüştü? Bu sorulara cevap ararken, çalışmalarımızı 1948-1968 yılları arasındaki ilkökul 4 ve 5. sınıflarda okutulan Türkçe ders kitaplarındaki Çocuk Edebiyatı metinleriyle sınırladık. 1948 İlkokul Programının 20 yıl gibi uzun bir süre yürürlükte kalması, Dil İnkılâbı, Harf inkılâbı ve Okuma-Yazma öğretimi açısından yoğun bir tarzda devletin genel eğitim politikasını ağır bir şekilde hissettirmiş olması; 1968 İlkokul Programında devletin eğitim politikasından ziyade, bilimsel değerlendirmelerin birinci plâna alınmış bulunması, mihver derslerin ifade ve beceri dersleriyle birlikte işlenerek, bütünlük sağlaması; sözü edilen program sınırları içinde araştırma yapmamıza neden olmuştur.

İlkokul 4 ve 5. sınıflarda bu dönemlerde (1948-1949'dan, 1967-1968'e;) okutulan Türkçe ders kitaplarındaki "olaya dayalı" türlerden oluşan metinler moral değerler açısından incelenmeye alınmıştır. Bu metinler, çocuk edebiyatı açısından çocuklarımıza neler kazandırmış, nasıl bir değerler sistemiyle onlarda davranış oluşturmuştur? Moral değerlerin kavratılmasında, onları geleceğe hazırlamada anlatım içinde dilin, anlatım biçimleri içinde ise, edebiyatın önemli bir yeri vardır.

"Bir milletin dil ve edebiyatında o milletin yaşaması ve uzun ömürlü olma sırrı vardır." (Güzel, 1996: 34)

Bu sırrın devamı ise, iletişime bağlıdır. Dil insanlar arasında anlaşmayı sağladığına göre bu iletişimi kuran metinler önem taşır. Metinlerin etkili bir iletişim kurup, çocuklarda davranışların ortaya çıkarılabilmesi için edebiyat ve eğitim kavramlarının bir bütünlük içindeki münasebetine bakmak gerekir.

"Edebiyatla eğitim arasında sıkı bir bağ vardır. Edebiyat kelimesinin kökünü oluşturan ve terbiye-eğitim anlamına gelen edep kelimesi de bunu açıkça gösterir. Edep kelimesindeki manâ yükü ahlâk kelimesiyle de zaman zaman örtüşmüştür. Ahlâk kavramı edebiyatın içinde eğitimle beraber gelmektedir. Edebî eserlerin büyük bir kısmı, insanları çeşitli bakımlardan eğitmek amacıyla yapılmıştır." (Kavcar, 1982: 21)

Yukarıdaki açıklamalar, edebiyatın iki önemli görevi veya yönü olduğunu ortaya koymaktadır:

Ahlâk eğitimi ve dil eğitimi çocuklara vereceğimiz metinlerle, onlarda istediğimiz eğitim anlayışında öncelik taşımaktadır.

“Hem ahlâk eğitimi, hem dil eğitimi yapabilmek öğrencinin bu çerçevedeki kişiliğini ve becerilerini zenginleştirmek için, onun karşısına dil dokusu sağlam, kalıcı moral değerleri işleyen edebiyat eserlerini çıkarmak şarttır.” (Cemiloğlu, 1995:15)

Biz, bu yoldan hareketle çocuklarımıza vereceğimiz metinleri dikkatle seçme gibi zor bir görevle karşı karşıyayız. Seçilecek metinlerin türü ne olursa olsun, bu metinlerle varabileceğimiz nihai hedef, yine dil olacaktır. (Parlakyıldız, 1999; 86,87)

Türkçe derslerinde çocuklara verilecek metinlerin hedefine ulaşabilmesi, çocuklarda davranış değişikliği meydana getirebilmesi için, edebiyat ve eğitim ilişkisini hem kitap, hem metin yazarının, hem de öğretmenin iyi bilip kavraması gerekir.

“En geniş anlamıyla eğitim çocuk olsun, yaşlı olsun, insanlarda sosyal hayata ve çağa uygun tutum ve davranış değişikliği sağlamaktır. Eğitimin işlevi, topluma sağlıklı bir biçimde uyum yapabilmeleri için insanları etkilemektir. Bu etkileme geçmişteki sosyal ve ulusal değerleri tanıtip benimsetme, bugünün gerçeklerini gösterme ve geleceğe dönük değerler kazandırma yoluyla olur.

Çağdaş eğitimin amacı, dünü koruyarak, yarını güven altına almaktır. Bu durumda eğitimin geçmişe, bugüne ve geleceğe dönük olmak üzere üç temel yönü vardır. Kısacası, eğitimden beklenen üç esas dünü tanıtmaya, bugünü kavratmaya ve yarına hazırlamadır.” (Kavcar, 1982: 21)

Çağdaş eğitimde “dünü korumak, yarını güven altına almak” esas olduğuna göre; millî kültürümüzü yetişecek kuşaklara aşılacak, çağdaş uygarlık seviyesinin üstüne çıkmak, vatanın bölünmez bütünlüğünü sağlayarak, milletimizi ve devletimizi devamlı kılmak edebiyat ve eğitim ilişkisi içinde olacaktır. Bunları gerçekleştirirken de şu hususları gözden uzak tutamayız:

“Eğitim, geniş anlamda kişinin toplum davranışlarına, ahlâk ve estetik ölçülerine inanış ve yaşama anlayışına, sağlıklı uyumuna yardım eden bir süreç olarak görülebilir. Kişinin uyum yapması, söz konusu olan bu değerlerin iki seviyede düşünülmesi gerekir: Kazanılması istenen değerler ve gerçek değerlerdir.”(Kavcar, 1974: 11)

Metinleri seçerken, onları çözümlerken, çocuklara kazandırmak istediğimiz değer yargıları ile kavramları iyi tespit etmeliyiz. Metinlerin çözümlenmesinde okuduğunu anlama çalışmasının etkili olabilmesi için, çocukların hoşlandıkları türler ile sınıfın ders işleme arasındaki atmosferini iyi bilmek gerekir.

Metinleri çözümler ve değerlendirirken, çocuklarda oluşturmak istediğimiz davranış biçimleri için aşağıdaki yolu takip ederek, hedefe ulaşabiliriz. Bunlar;

- a) Kişilik modelleri
- b) Millî değerler
- c) Ahlâkî değerler
- d) Evrensel değerler

şeklinde ele alınabilir, üzerinde tartışılabilir. Bu değerler, fert ve toplum hayatı bakımından olduğu gibi, gerçek değer olarak da görülebilir, moral değerden kastettiğimiz de budur.

AMAÇ ve YÖNTEM

1948 İlkokul Müfredat Programına göre, ilkokul 4 ve 5. sınıflarda Türkçe derslerinde okutulan kitaplardaki Çocuk Edebiyatı metinlerinden “ olaya dayalı ” türlerin moral değerler açısından incelenerek, ele alınış biçim ve özelliklerinin neler olduğunun ortaya konulması, böylece hedef-kitleye kazandırdığı davranışların kimlik ve kişiliğe olan etkisinin tespiti amaçlanmıştır. Biz, bu tür çalışmada; metinlerle çocuklara kazandırdığımız değerler sisteminin ne olduğunu ortaya koymak ve bu metinlerin verilirken, çocuk edebiyatı ile çocuk gelişim psikolojisine uyulup uyulmadığı ve ayrıca, programların kitap yazarları tarafından ne ölçüde dikkate alındığını belirlemek istedik. Bu konudaki çalışmalarımızla, çocuklara kazandıracığımız moral değerler sisteminde, kitap yazarlarına ışık tutmasını, program geliştiricilere bir görüş kazandırmasını amaçladık.

Her iki sınıf için farklı öğretim yıllarına ait dörder kitap tespit edilerek, alan tarama yöntemiyle, Türkçe ders kitaplarının incelemesine dayalı betimsel bir çalışma yapılmıştır.

BULGULAR VE YORUM

Türkçe Ders Kitapları

Eğitim ve öğretim programlarının temel anlayışı, okulda hedef-kitlesi olan çocuklara ders programları ve konuları içinde gereken bilgi ve becerileri

kazandırmaktır. Bu anlayıştan hareket ederek, dilimizin tüm özelliklerini ve güzelliklerini çocuklara yansıtacak ders kitapları içinde Türkçe dersi için hazırlanan araç-kitaplar gelmektedir. Bu araç-kitapların hazırlanmasında titiz davranan kitap yazarları, metinleri seçerken hem bilgisini, hem becerisini ortaya koyup okuyucu kitlesine ulaştırabilmeli ve metinlerle hedef-kitlesi olan çocukları bütünleştirebilmelidir.

“Çağdaş medeniyetin hızla gelişiminde millî varlığımızı kavrayabilmek, ancak bilimsel eğitimin evlerimize ve okullarımıza girmesiyle sağlanabilecektir. Bunu sağlarken, gelişen ve değişen dünya düzeninde kişilerin dengeli yaşayabilmeleri için güçlü bir kişilik, sağlam bir kültür edinmeleri gereği de doğmuştur.” (Parlakyıldız, 1999; 72).

Kişilerde oluşmasını istediğimiz güçlü kişiliğin ya bir model kişilikle bütünleşmesi, ya da okuduğu kitaplar ile ders kitaplarındaki metinlerle buluşup, istenilen model kişilik tipini orada yakalaması gerekir.

1948 İlkokul Müfredat Programları'nın öngördüğü şekilde Türkçe ders kitaplarının ortaya çıktığı, Millî Eğitim Bakanlığı'nın yayınları ve onayı içinde olduğu görülür. Bu kitaplar, ilkokulun 4. ve 5. sınıflarında okutulmuştur. Bunlar:

4. sınıflarda:

“1947-1948 öğretim yılından 1956-1957 öğretim yılı arasında okutulan Avni Başman'ın Türkçe kitabı ile 1956-1957'den 1959-1960 arası MEB komisyon yazarlı kitabı olup, 1968-1969'a kadar Yeni Türkçe adıyla okutulmuştur (Parlakyıldız, 1999; 340).

5. sınıflarda:

1947-1948'den, 1951-1953 öğretim yılına kadar MEB komisyon yazarlı İlk Okuma; 1952-1953'den, 1956-1957 öğretim yılları arası yine komisyon yazarlı Yeni Okuma kitabı oluşturulurken, bu tarihten sonra 1968-1969 öğretim yılına kadar bu kitaplar dönüşümlü olarak kullanılmıştır.

1968-1969 öğretim yılından sonra 1968 Müfredat Programı'nın ortaya koyduğu mihver ders ve ona dayalı ifade ve beceri dersleri bağlantısı içinde ders kitapları hazırlanmıştır.

Doktora tezimizde alan taraması yöntemiyle incelemeye aldığımız Türkçe ders kitaplarında “olaya dayalı türleri” içeren 180 adet metin değerlendirilme yoluna gidilmiştir.

1947 yılından itibaren ilkokul 4. ve 5. sınıflarda okutulan Avni Başman'ın yazdığı kitap, o günkü şartlarda en iyisi olarak görülür. MEB komisyonunun

hazırladığı Türkçe ders kitapları ise gerek Okuma, gerekse Yeni Okuma adı altında verilmiş, metinlerin ise çocukların seviyelerinin üstünde olduğu görülmüştür.

“Anadilimiz Türkçenin doğru öğretilmesi, düzgün konuşulması, hepimizin ortak dileğidir. Bu hedefe ulaşmanın temel yolu, ilköğretim okullarındaki Türkçe programlarının başarıyla uygulanmasından geçmektedir. Okullarımızdaki Türkçe eğitim programlarının dayandığı başat eğitim felsefesi, anadil Türkçemizin kendi özünü yansıtan, olabildiğince yabancı sözcüklerden arındırılmış ve ulusal kültürümüzün birikimini oluşturan bir dil anlayışı içinde ele alınmalıdır.” (TED yayını, 1993:xviii)

Türkçenin eğitiminde esas olan metinlerin iyi seçilmesi, bu metinlerin olaya, düşünceye ve duyguya dayalı olması, ayrıca model kişilik, millî, ahlâkî ve evrensel değerler bakımından çocuğa davranış biçimi kazandıracak tarzdaki türlerden seçilmesi, önemli gördüğümüz hususlardandır. Bu konuya, ilgili eğitim kurumlarının titizlik göstermesi gerekir.

Çocuğun tabii ve toplumsal çevrede gelişmiş olması açısından etkileşim ilkesi gözden uzak tutulmamalıdır.

Çocuk Edebiyatı Metinleri

Çağdaş metinlerin hızla gelişiminde millî varlığımızı koruyabilmek, ancak bilimsel eğitimin evlerimize ve okullarımıza girmesi ile sağlanabilecektir. Bunu sağlarken gelişen, değişen dünya düzeninde kişilerin dengeli yaşayabilmeleri için güçlü bir kişilik, sağlam bir kültür edinmeleri gereği de doğmuştur.

İçinde bulunduğumuz dünyada, çocuğa yönelik ilgiler gün geçtikçe çoğalmaktadır.

Psikoloji bilimindeki gelişmeler, çocukluk çağının başlı başına ele alınmasını gerekli kılmıştır.

Toplumların temelini oluşturan çocuklarımız;

“Çocuklar bizim belki de artık yer alamayacağımız bir zamana gönderdiğimiz elçilerimizdir.” (Neydim, 1998; 10).

Yukarıdaki görüşlere ulaşabilmek için çocukların eğitilmesi lüzumu açıktır. Bu mecburiyet, bütün dünya ülkelerinde de kabul görmektedir.

Çocuk edebiyatı denilince, “Çocukların büyüme ve gelişmelerine, hayal duygu, düşünce ve duyarlılıklarına, zevklerine eğitilirken eğlenmelerine

katkıda bulunmak amacıyla gerçekleştirilen çocuksu bir edebiyattır (Şirin, 1994; 9)

Buradaki ifadede önemli olan, çocuksu bir edebiyat olmasıdır. Çocuksu bir edebiyat, hem dil ve anlatım açısından, hem seçilen konular açısından hem de seviye açısından ele alınan bir edebiyattır.

“Günümüz çocukları, bazı hayat tecrübeleri üzerinde daha önceki nesillere göre, daha fazla bilgili ve kültürlü görünmektedir. Okulda harcadıkları zamandan daha fazlasını televizyon başında harcarlar. Dolayısıyla çocuklar, televizyonda şiddet olaylarına tanık olurlar. Bu nesil, daha önceki nesillerden çok daha fazla oranda şiddete maruz kalmaktadır. Bu durum, pek çok yetişkini, çocuk edebiyatı için uygun olanı yeniden gözden geçirmeye zorlamıştır. Çocuk edebiyatının muhtevası, çocukların tecrübeleri ve anlayışı ile sınırlıdır” (Huck,1989:4)

Çocuk edebiyatını çocukların tecrübeleriyle ve anlayışlarıyla sınırlı kabul etmek, günümüz çocuklarında bunları değerli kılmak, onları günümüz şartlarında yeniden değerlendirmeye almak, bu konuyla uğraşan yazar ve çizerleri yeni araştırmalara zorlamalıdır.

“Çocuk edebiyatı (yazını), erken çocukluk döneminden başlayıp ergenlik dönemini de kapsayan bir yaşam evresinde, çocukların dil gelişimi ve anlama düzeylerine uygun olarak duygu ve düşünce dünyalarını sanatsal niteliği olan dilsel ve görsel iletilerle zenginleştiren, beğeni düzeylerini yükselten ürünlerin genel adıdır.” (Sever, 2003:9)

Çocuk edebiyatı, önce edebiyattır. Öyleyse çocuk, edebiyatta bulunan unsurlardan zaman zaman faydalanmayı da zevk almasını da bilir. Her şey edebiyatın konusu olabilir ama çocuklara yönelik çalışma yaparken, edebiyat kelimesindeki “edep” kavramını da bir kenara atamayız. Edebiyatı sanat haline getiren konudan ziyade, konuyu işleyiş tarzı olduğuna göre, yazar konuyu işlerken çocuğa görelilik ilkesinden ayrılmadan, onlara çocukluğun hayal dünyası ile duygu ve düşüncesini yaşatabilecek bir üslupla gidebilmelidir.

Çocuklar için edebiyatı değerlendirme ve buradan kendine pay çıkarma gibi çalışmalarını iki şekilde toplayabiliriz: Kişisel ve eğitimsel değerler.

Bunlar, iç içe girişik değerler olarak görülmeli, ders kitaplarıyla ortaya konan metinler, bu değerler dikkate alınarak incelenmelidir.

Çocuk Edebiyatına ait Metinlerin Değerlendirilmesi

Türkçe derslerinin temelini genelde, anlaşma ve anlatım eğitimi oluşturmaktadır.

Anlama eğitiminin okuma ve dinlemeye dayanması ve bu eğitimin nitelik kazanması da Türkçe derslerinde metin çözümlenmeleri ile değerlendirilmelerin iyi yapılmasına bağlı olacaktır.

Çocuklar için edebiyat her şeyden önce, dildir. Edebiyat, çocuğa dünyasını değiştirip; güzellik duygusuyla edebi zevk kazandırarak, bakış farklılığı ve hayal gücü katar. Kendisini tanımaya, çevresini aşmasına yardımcı olur. Düşünme gücüyle yorum yapma yeteneğini geliştirir.

İnsanın her şeyden önce düşünen bir varlık olduğu dikkate alındığında, bu düşünme süreci neticesinde de bir yaratıcılığı vardır.

“İnsan diğer varlıklardan ayıran önemli özellik düşünme, yaratma ve yorumlamadır. İnsan bu gücünden doğan önemli ürünlerinden biri edebiyattır. Bu ise, insanın güzeli yaratma ve güzeli ortaya koyma çabasından doğar.” (Kavcar, 1982:51)

İnsanın ortaya koymaya çalıştığı bu güzellik ve sanat yönü edebiyat ürünleriyle olduğu için bu ürünlerin hedef kitlesi de şüphesiz insandır. Eğitim ve edebiyatın konusu insan olduğuna göre bu iki kavram genelde birlikte düşünülür. Eğitimin ana gayesi, kültürümüzü gelecek nesillere taşımaktır.

Bu kültürü ortaya koyan geliştiren duygu ve düşüncelerin bütünü olan ürün ise, edebiyat metinleri ve bunların dahil olduğu türlerdir.

“Okul kişiye belli yaş sınırlarında bazı bilgiler verirken, kendi toplumunun eğitim değerlerini kazandırırken, edebî eserlere başvurur.” (Aydemir, 1998; 88)

Bu edebî eserler ve türler ilköğretim devresinde Türkçe dersleri içinde verilir.

Kitaplardaki metinlerle ortaya konacak ve çocuğa kazandırılacak olan davranış biçimleriyle değerler kavramı, metin incelememizde önemli bir yer tutmaktadır. Yaptığımız çalışmada, olaya dayalı türler içinde yer alan; hikâye-roman, masalımsı eserler, hatıra ve gezi yazıları dördüncü ve beşinci sınıf kitaplarında tespit edilmiş, tek tek okunmuş, inceleme tekniğine uygun biçimde çözümlene yoluna gidilmiştir. Bu çözümlene çalışmalarında, önce de belirttiğimiz gibi kişilik modelleri, ahlâkî, millî ve evrensel değerlerin yanında bir de işlenen kavramların genel görünümünü tabloştürmüştür. Bu tablolardan ikisi kitaplardaki şekillere göre, ikisi de kavramlara göre dağılım biçiminde aşağıya alınarak değerlendirilmiştir.

Metinlerin Şekillere Göre Dağılımı

Seçilen kitapların içindeki metinler, edebiyatımızın yazıya dayanan şekilleri yönünden tasnif edilmiştir. Bu tasnif, kitaplara göre düzenlenmiş ve metinlerin şekillerine göre oranları hesaplanmıştır. Nesir ve nazım şeklinde olanlar sayılmış, kitaptaki toplam metinlerin içinde yüzdeleri alınmıştır. Bundan amaç, olaya, düşünceye dayalı tür olan, nesre ve duyguya dayalı tür olan nazıma (şiire) ne kadar yer verildiğinin tespitidir.

Şekillerine göre	1. Kitap		2. Kitap		3. Kitap		4. Kitap		Genel Toplam	
	Adedi	Oranı	Adedi	Oranı	Adedi	Oranı	Adedi	Oranı	Adedi	Oranı
Nesir	32	%78	48	%72	38	%86	30	%75	148	%77
Nazım	9	%22	19	%28	6	%14	10	%25	44	%23
Toplam	41	%100	67	%100	44	%100	40	%100	192	%100

1947-1948 öğretim yılından 1968-1969 öğretim yılına kadar dört kitap okutulmuştur. Bu kitaplardaki toplam metin adedi 192'dir. Bu sayının 148'i yüzde 77'lik bir oranla nesre; 44'ü ise, yüzde 23'lük bir oranla nazıma aittir. Kitaplardaki metin adedine göre, nesir 38 metin ve yüzde 86'lık oranla üçüncü kitapta birinci sırayı alırken; 32 metin yüzde 78'lik oranla ikinci kitap ikinci sırayı; 30 metin yüzde 75'lik oranla da dördüncü kitap üçüncü sırayı almaktadır.

Nesirde birinci sırayı alan kitap, üçlü yazarın (İ.Yasa, B.Binez,M.Binez) hazırladığı İlkokullarda Yardımcı Okuma Kitabı adını taşımaktadır. Bu kitabın önsözünde:

“Yazdıklarımız bir iddia değil, sadece gerçekleştirmeye çalıştığımız noktaları belirtmek içindir. Yavrularımızın yetişmesi hususunda ufacık bir hizmette bulunduğumuz takdirde bu, bizim için büyük bir bahtiyarlık olacaktır”, şeklinde açıklamada bulunulmuştur. Bu nesirlerde dikkatle seçilmiş hatıra, gezi yazısı, sohbet ve biyografi gibi türler, çoğunluğu teşkil etmektedir.

Yukarıdaki tabloya baktığımızda, ikinci şekil olarak nazımı görmekteyiz. Kitaplara göre dağılımda ise 19 metinle yüzde 28 oranında nazımla ikinci kitap birinci sırayı almaktadır. İkinci kitaptaki şiirlerde vatan, millet, cumhuriyet kavramlarının işlendiğini görüyoruz. Az da olsa diğer kavramlara yer verilmiştir.

İkinci sırada 14 metinde yüzde 25 oranında dördüncü kitap; 9 metin ve yüzde 22'lik oranlarda birinci kitap üçüncü sırada yer almıştır. Dördüncü kitaptaki şiirler genelde tabiat ve hayvan sevgisine yöneliktir.

Nesirler, bu sınıftaki kitaplarda genelde şiirin üç katı oranındadır.

Şekillerine göre	1. Kitap		2. Kitap		3. Kitap		4. Kitap		Genel Toplam	
	Adedi	Oranı	Adedi	Oranı	Adedi	Oranı	Adedi	Oranı	Adedi	Oranı
Nesir	42	%71	41	%72	45	%66	38	%86	166	%73
Nazım	17	%29	16	%28	23	%34	6	%14	62	%27
Toplam	59	%100	57	%100	68	%100	44	%100	228	%100

Beşinci sınıf kitaplarıyla ilgili yukarıdaki tabloyu incelediğimizde toplam metin sayısı 228 adettir. Bu sayının 166 adedi yüzde 70 oranında nesir; 62 adedi yüzde 27 oranıyla nazıma aittir. Kitaplardaki metin adedine göre, yüzde 86'lık oranla dördüncü kitapta en fazla nesir yer alırken, üçüncü kitapta yüzde 34'lük oranla nazım yer almıştır. Nesir, beşinci sınıf kitaplarında da genellikle nazımın iki buçuk katıdır.

Bu oranlar, çocuğun okuma temayülü dikkate alındığında; çocukların soyut düşünme yeteneklerinin geliştiği devredir. Bilgi edinme gücü artmıştır, bilim ve fen konularını sevmeye başlamıştır. Dolayısıyla olaya ve düşünceye dayalı türlerin nesir halinde; duyguya dayalı türlerden fazla olması tabiidir. Kitaplardaki metinler içinde şiirle nesir arasındaki farkın iki veya üç kat olması, bize göre doğrudur. Yalnız bazı kitaplardaki şiirler, çocuğun seviyesinin üzerinde olup, çocuksu bir ifadeyi ve çocuğa görelilik unsurunu taşımamaktadır. Bunlar, dördüncü sınıfın üçüncü kitabı ile beşinci sınıfın dördüncü kitabındaki Hasan Âli Yücel'in yazdığı "Atatürk" ve "İnönü" adlı şiirlerdir. Bu şiirlerin, seviyenin üzerinde olmasındaki sebep; yedi kıt'a ve 16 heceden meydana gelmesi Sümer, Elam, Mısır ve Eti gibi özel isimlerin fazla olmasındandır. Çünkü bu özel isimlerin açıklanmaya ihtiyacı vardır. Çocuklar, bireysel okuma yaptıklarında, kendi başlarına bu özel isimlerin anlamlarını tam olarak kavrayamazlar. Bu şiirlerde olumlu bir nokta ise; çocuğa, vatanın nasıl ve kimlerin çalışmalarıyla kazanıldığı açısından bilgi vermesi ve onlarda millî bilincin oluşmasını sağlamasıdır.

1948 Programında, "çocukta edebî zevkin gelişmesi, duygusal yönlerin ortaya çıkması noktasında şiir tavsiye edilmiş, bunlar ise okumayla ilgili türler arasında verilmiştir.

1968 Programı ise, şiiri ancak beşinci sınıfta tavsiye etmiştir. Bunların yanında okuma temayülü açısından baktığımızda, bu yaşlardaki çocuklardan

ancak kızların şiire eğilimi olduğu gözlenir. Yalnız bu açıdan bakarsak, yanılmış olabiliriz. Çünkü ergenlik çağına gelen çocukların duygusal yönlerini dikkate almak gerekir ki kitaplardaki şiirler bu yönden ele alınırsa seçilen metin sayılarını ve oranlarını isabetli görebiliriz. Şiirlerin, nesirlere göre daha çok hoşla gittiği bir gerçektir. Çünkü az sözle çok şey ifade edilmektedir. Her edebi eserde bir biçim ve bir öz düşünülür. Bunları, birbirinden ayrı göremeyiz.

İşlenen Kavramların Kitaplara Göre Dağılımı:

4. sınıflarda:

İşlenen Kavramlar	1. Kitap	2. Kitap	3. Kitap	4. Kitap
Yaşama sevgisi	-	-	-	-
Doğruluk-Dürüstlük	+	+	-	++
Çalışkanlık	+	+	+	+
Dayanıklılık (azim, sabır, cesaret)	+	-	+	-
Yardımsverlik (sevgi ve merhamet)	+	+++	-	-
Fedakârlık	-	-	-	+
Namus-Şeref	-	-	-	-
Aşırı isteklerden kaçma	-	-	-	-
Aşırı kıskançlıktan kaçma	-	-	-	-
Vefa	-	-	-	+
Tecrübe	+	-	-	-
Saygılı olmak	+	+	++	-
Umut-Umitsuzluk	+	+	-	-
Okuma	-	+	-	-
Dikkatli-Tedbirli olma	-	+	-	-
Tok gözlülük	-	+	-	-
Düşünme gücü	-	+	-	+
Eğitim	-	-	-	-

1. kitapta: “Doğruluk-dürüstlük, çalışkanlık, dayanıklılık, yardımsverlik, tecrübe, saygılı olmak, umutsuzluk.”
2. kitapta: “Doğruluk-dürüstlük, çalışkanlık, yardımsverlik (bu kavram üç metinde işlenmiş olup, diğer kavramlardan daha önemle üzerinde

durulmuştur.), saygılı olmak, umut, okuma isteği , dikkatli-tedbirli olma, tokgözlülük, düşünme gücü.”

3. kitapta: “Çalışkanlık, dayanıklılık, fedakarlık, vefa düşünme, düşünme gücü.” gibi kavramların işlendiği görülmektedir.
4. kitapta: “ Doğruluk, dürüstlük, çalışkanlık, fedakârlık, vefa, düşünme gücü” gibi kavramların işlendiği görülür.

5. sınıflarda:

İşlenen Kavramlar	Kitap	Kitap	Kitap	Kitap
Yaşama sevinci	-	-	+	-
Kültüre sahip çıkma	+	+	-	-
Sorumluluk kişilik	+	+	-	-
Yardımseverlilik (sevgi-merhamet)	-	++	-	-
Vatan-millet duygusu	-	+	+++	+
Doğruluk-dürüstlük	+	+	-	-
Hayvan sevgisi	+	+	-	-
Fedakarlık	+	+	-	-
Hayal kırıklılığı	+	+	-	-
Azim ve dayanıklılık	-	-	+++	+
Arkadaşlık-dostluk	-	-	++	-
Mutlu olmak	-	-	+	-
Tabiat sevgisi	-	-	+	-
Aile sevgisi	-	-	+	-
Çocuk eğitimi	-	-	-	-
Çalışma	-	-	-	+
Saygı	-	-	-	+

Yukarıdaki tablolara baktığımızda kitaplara göre değerler +,- şeklinde verilerek, gruplandırılmıştır. 5.sınıfla ilgili tabloya baktığımızda hikâye ve roman türündeki metinler, bu sınıflarda işlenirken ortaya çıkan ve çocuklara kazandırılmak suretiyle, onlarda olumlu bir davranış oluşturan kavramlar, hem kişilik modeli, hem millî ve ahlâkî, hem de evrensel değerler açıdan ele

alınabilir. Bu sınıfa ait kitaplardaki kavramlar ile dördüncü sınıfa ait kitaplarda işlenen kavramlar birbirine yakındır.

Hikâye ve roman türü ile ilgili metinlerin 5. sınıflarda gereği gibi yer alması, çocukların serüven dönemine ait olmasından kaynaklanmaktadır. Programlarda, okuma tekniği açısından çocuklara kazandırılacak beceri ve davranışlarda bu tür metinlerin önemi üzerinde durulmalı ve kitap yazarları bu tür metinleri seçerken, çocukların bireysel okumalarına olan etkisini de gözden uzak tutmamalıdır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çocukların eğitimi, ülkemizin geleceği, toplumun düzeni, ailenin sağlanması açısından önemli olduğuna göre; çocuklara eğitim kurumlarında verilen derslerin hem program yönünden, hem de derslerde işlenen metinler yönünden önemi tartışılmaktadır. Bu tartışmaların başında, ilköğretim programları gelir. Programlar, hazırlanırken, Milli Eğitim'in genel amaçlarından, derslerin özel amaçlarına kadar yeniden gözden geçirilmelidir.

1926'dan 1968'e kadar olan programlarda ortaya konan amaç ve davranış adı altındaki anlayışın içinde, açık olmasa da gizli olarak öğretmenin öğretme ve eğitim becerisine bırakılmış moral değerler sistemi yer almaktadır.

Moral değerler sistemi, gerek ders içinde işlenen metinlerde, gerek bireysel okumaya yönelik çocuk kitaplarında iyi kurgulanmış olarak hedef kitleye yansıtılsa; hem toplumsal, hem bireysel hem de ulusal anlayışta aradığımız eğitim yerine oturacaktır. Ders kitaplarına konacak metinler, olaya, duyguya, düşünceye dayalı olarak düzenlenirken, ders kitabı hazırlayan yazarlar, hedef kitlenin ihtiyacına, öğrenme gücüne psikolojik yapısına nüfuz etmeli, kısacası çocuğun zihinsel, bedensel ve ruhsal gücünü dikkate almalıdır ki; çocukta moral değerler sistemi gelişsin ve onda edebiyat zevki kadar eleştirel anlayış gücü değer bulsun.

Buradan hareketle,

- a) İncelenen kitaplarda mihver derslere yönelik metinlere pek yer verilmediği görülmüştür. Halbuki programlar mihver dersten söz etmesine rağmen, ifade ve beceri derslerinden olan Türkçe'ye ait metinlerin, mihver derslerle bağdaşması ve bu derslerdeki ünite konularını destekleyici mahiyette olması gerekir. 1968 programı, bu

konuda bilinçli hazırlanmasına rağmen, Türkçe kitaplarını hazırlayanlar, böyle bir hassasiyet göstermemiştir.

- b) Kitaplara alınan metinlerde (Avni Başman'ın düzenlediği Türkçe kitabı hariç) anlamaya, anlatıma ve dil becerilerini ölçmeye yönelik metin altı sorular ile dil ve anlatıma yönelik çalışmalara yer verilmemiştir. Bu ise çocuğun, okuma ve anlamadaki başarısını engellemektedir.
- c) 1936-1948 ilkokul programlarında ifade edilen evde okuma (serbest okuma) faaliyetine yeterince yer verilmemektedir. Okulda işlenen metinler, çocukları evde okuma faaliyetine yönlendirmeli ve serbest okuma dediğimiz bireysel okumayı güçlendirmelidir.
- d) İncelenen kitapların Okuma veya Yeni Okuma gibi isimlerle anılması, kitapların içindeki metinlerin yalnız okumaya yönelik olduğu düşüncesini vermektedir. Ancak Avni Başman'ın dördüncü sınıflar için yazdığı kitap, Türkçe Kitabı adını taşımaktadır ki bu kitabın içinde takip edilen yöntem, bugünkü ders kitaplarının ilk örneğini teşkil etmektedir.
- e) Türkçe ders kitapları hazırlanırken, birleştirilmiş sınıflı köy ilkokulları düşünülmemiştir. Halbuki uzun yıllar eğitim vermiş ve hâlâ da vermeye devam eden bu sınıflardaki çocuklarımızın ilgisi ve seviyesiyle içinde buldukları sosyo-kültürel ortam, mutlaka dikkate alınmalıdır.

Öğretmen, hangi tür metinleri verirse versin, öğrenciye eğitimin ve öğretimin hedefleriyle metinlerdeki moral değerleri kazandırmak doğrultusunda önemli bir görevi olduğunu bilmelidir.

Türkçe ders kitaplarının içinde yer alan metinlerin türleri, çocukların hem kimlik, hem de kişilik oluşturmalarında önemlidir. Bu türlerin olaya dayalı, duygu ve düşünceye dayalı olarak gruplandırılması, bunların derste işlenmesiyle çocuklarda oluşacak değerler sisteminin etkin kılınması da öğretici ve öğrenci unsurunun bütünleşmesini sağlamak bakımından da önemlidir.

Bu gayeyi gerçekleştirebilecek olan yazarın kitaplara seçip koyacağı metinler önemlidir. Bu metinlerin amaca ulaşabilmesinde, metni inceleyen-inceleyen kişinin seçeceği ve takip edeceği yöntem ile oluşturacağı sınıf atmosferinin de etkisi büyüktür.

Günümüzde ilköğretim basamağında okutulan ders kitaplarının yukarıda vermeye çalıştığımız bilgiler ve yöntem dikkate alınarak, moral değerler açısından incelenmesi biz Türkçe eğitimcilerine düşen bir olmalıdır.

NOT: Bu makale, **İlkokulların Dördüncü-Beşinci Sınıflarında Türkçe Ders Kitaplarındaki Çocuk Edebiyatı Metinleri Üzerine Bir İnceleme (1948-1968 Programlarına Göre)** isimli doktora tezinden yararlanılarak yazılmıştır.

KAYNAKLAR

- Aydemir, C., tarih “Ömer Seyfettin Hikâyelerinde Eğitim Değerleri” *Ben Gönen’de Doğdum Ömer Seyfettin ve Eserleri Sempozyum Bildirileri*, İstanbul.
- Başman, A.(1943) *Türkçe Kitabı 4* MEB, İstanbul.
- Cemiloğlu, M. (1995) İlköğretim Okullarında Türkçe Eğitimi Bursa: Uludağ Ün. Yayınları.
- ....., (1995). “İlköğretim Öğrencilerine Kazandırılmak İstenen temel Moral Değerler ve İki Türkçe Kitabının İncelenmesi” *Eğitimciler Birliği Dergisi*.
- Güzel, A. (1996). Mustafa Kemal Atatürk’te Millî Birlik ve Beraberlik Çömü-Çanakkale.
- Huck, S. Charlotte, Tarih *Children’s Literatüre in the Elemantary School*. Fourth Edition Harcourt Brace Jovanovich, Inc. The Dryden Pres Sounders College Publishing Orlando, Florida, USA.
- İ. Yaşa, N. Baran, B. Binez (1957) *Yardımcı Okuma Kitabı 4*, İstanbul: Kanaat Kitabevi
- İ. Yaşa, N. Baran, B. Binez (1957) *Yardımcı Okuma Kitabı 5* İstanbul: Kanaat Kitabevi
- İlaydın, H. (1955) *Okuma Kitabı 4* İstanbul: MEB Yayını.
- Kavcar, C. (1974). *II. Meşrutiyet Devrinde Edebiyat ve Eğitim* Ankara: A.Ü. Eğitim Fak. Yayını
- ..... (1982). *Edebiyat ve Eğitim*, Ankara: A.Ü Eğitim Fak. Yayını No:119.
- Komisyon (1959) *Yeni Okuma Kitabı 4* İstanbul: Maarif Vekâleti Yayını.
- Komisyon (1952-53). *Okuma Kitabı 5* İstanbul: MEB.
- Neydim, N.(1998). *Çocuk ve Edebiyat* İstanbul: Bu Yayınları.
- Parlakyıldız, H.(1999). “İlkokulların Dördüncü-Beşinci Sınıflarında Türkçe Ders Kitaplarındaki Çocuk Edebiyatı Metinleri Üzerine Bir İnceleme” *Gazi Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış doktora tezi*. Ankara.
- Sever, S. (2003) *Çocuk ve Edebiyat* Ankara: Kök Yayıncılık.
- Şirin. M. R. (1994). *Çocuk Edebiyatı*, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- 1948 İlkokul Programı* (1958). İstanbul:Maarif Basımevi
- 1968 İlkokul Programı*, (1968) İstanbul: MEB Yayını
- Türkçe Öğretimi ve Sorunları* (1993). Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayını.

**A Glimpse to Moral Values in Turkish Course Books in The Second
Period of Primary Schools
(Between 1948-1968)**

Summary

There are various problems and debated solutions in primary education, the basis of Turkish education system.

One of the problems is the programs, the other is the texts in Turkish course books. The texts in Turkish course books are as important as the objectives of programs, in term of moral values.

In this study, the texts in Turkish course books (from 1948-1949 to 1967-1968) in 4th and 5th classes of primary school, which is composed of "event driven genres", were analysed in term of moral values.

What did these texts give Turkish children for the purpose of children's literature, how did they compose behaviours for them? Language has an important role in expression while literature has a crucial role in expression forms in giving moral values and preparing them to the future.

In order to achive aim in selecting texts in Turkish lessons, in order to make attitude changes in children, both text and books writers and teachers should know and apprehend the relationship between literature and education.

Among children's literature texts in the Turkish course books, which were read in 4th and 5th classes according to 1948 Primary School Curriculum, we analysed "event driven genres" in terms of moral values in order to determine the impact of them on childrens' identities and characters.

We, in this study, wanted to determine to what extend do the writers take the programs into account, as well as stating what the value system is by means of these texts, whether the writers comply with child development psychology.

With this study, we aimed to enlighten the book writers and give ideas to program developers about moral value system for children.

Seeing that education of children is important for the future of our country, welfare of society and family institution, the importance of lessons in schools both in terms of programs and texts is discussed.

Primary education programs come the first in these discussions. While these programs are being prepared, they should be revised from general purposes of national education to private ends of lessons.

In the programs between 1926 and 1968, there is a moral value system that was secretly left to teacher's teaching art. If moral values are well reflected to target audience either in texts or in children's books, the education we look for both individually and nationally will be clicked into place.

When developing the texts, writers should influence the needs, learning power and psychological structure of target audience, so that moral value system will be developed in children and children learn how to criticize as well as enjoying literature.

We analysed four Turkish course books each for two classes, belonging to different education year. We made a descriptive study with field scan method.